

КРИМЧАКІ — тюркомовна народність. Сформувалася на тер. Таврії у 1-му тис. н. е. Основу склали нащадки частини насел. Хозар. каганату, наведені наприкінці 1 ст. в юдаїзм євр. місіонерами, які прибули в Крим після падіння Єрусалим. храму (60–80 рр.). Відтоді у К. збереглися прізвища Пурім, Пейсах. Наприкінці 15 — на поч. 16 ст. тюрко-юдей. община асимілювала представників ін. етносів, зорема й тих, які раніше сповідували християнство.

Кримчац. прізвиська, що з часом стали прізвищами, вказують на походження: Гота (гот), Лехно (лях), Мангуплі (з Мангупа, Крим), Пирва (від старослов'ян. «перший»), Гурджі (грузин), Арнаут (албанець), Тат (грек або вірменин), Токатли, Мізрахі (обидва — турец. походження), Анджело, Ломброзо (обидва — італ. походження) тощо. Згодом до них додалася деяка кількість ашкеназі — європ. євреїв.

Таким чином, серед К., окрім корін. жителів Криму, присутня значна кількість асимільов. вихідців із різних країн Європи й Азії. Зважаючи на віросповідання, К. довгий час зараховували до євр. етносу. Однак дослідж. груп крові, проведені 1928 С. Заболотним, антропометр. виміри, здійснені у 1930-х рр. Н. Тереминською-Шенгер, а у 1960-і рр. — В. Дяченком, а також аналіз фольклору засвідчили тюркське походження К. Первісно вони мешкали у Пд.-Сх. Криму, оскільки хозари, захопивши у 7 ст. частину Криму, поселилися у м. Сугдея (нині Судак) і його околицях. У 9–10 ст. громади К. виникли у м. Кафа (нині Феодосія), згодом — у м. Солхат (нині Старий Крим Кіров. р-ну), на поч. 16 ст. — у м. Карасубазар (нині Білогірськ). За переписом 1897 у Криму проживало 3345 К., 1912 загалом у Рос. імперії — 7500: в Карасубазарі та Сімферополі — по 2,4 тис., Феодосії — 750, Керчі — 500, у Севастополі — 400 осіб. Більшість К. займалася ремеслами, меншість — землеробством, зокрема 1843 побл. оз. Донузлав засн. землероб. колонію «Раатлы кой» («Спокійне село»), що проіснувала до Крим. війни 1854–55.

Кримчац. мова (1994 визнана РАН самост. тюрк. мовою), що походить від половец., за своїми лексич., фонет. і грамат. ознаками близька до сучас. кумиц., урум., кримськотатар. і караїм. мов. Пам'ятками писем. культури К. є т. зв. джонки (рукописні зошити) — зібрання осн. молитв і фольклору (казки, прислів'я, приказки);

переписки кафського купця Хозя Кокоза з канцелярією моск. князя Івана Васильовича III (кін. 15 ст.) і між кафською та карасубазар. общинами (поч. 16 ст.); діловий щоденник кримчац. общини (кін. 18 ст.). У 1920–40-х рр. К. використовували латиницю, від 1945 — кирилицю. Знач. внесок у поширення освіти зробив І. Кая, який заснував і 1911–21 очолював у Карасубазарі початк. школу для К.; письменники М. Дондо, А. Бакші, Н. Чахчір; у розвиток культури — Є. Пейсах. Зі встановленням рад. влади ліквідовано синагоги (к'яаали) та реліг. школи, натомість почали діяти клуби, культ.-осв. товариства й школи (закриті наприкінці 1930-х рр.).

Перед 2-ю світ. війною у Криму проживало 9 тис. К., 6 тис. із яких знищено під час нацист. окупації (оскільки К. сповідують ортодоксал. юдаїзм, їх прирівняно до євреїв), що стало непоправ. трагедією для кримчац. народу. За різними оцінками, на поч. 1980-х рр. заг. кількість К. у СРСР складала понад 2 тис., за переписом 2001 в Україні — 406 осіб (в Ізраїлі, РФ, Німеччині, США — бл. 2,5 тис.). З метою відродження мови та культури одного з корін. народів Криму 1989 у Сімферополі засн. «Кърымчахлар» Кримське республіканське культурно-просвітницьке товариство кримчаків.

Рекомендована література

1. Вайсенберг С. А. Караимы и крымчаки с антропологической точки зрения // Рус. антропол. журн. 1912. Кн. 32;
2. Заболотний С. С. Кров'яні групи в караїмів і кримчаків // Бюл. постій. комісії з вивчення кров'яних угруповань при мед. секції Харків. наук. товариства. Х., 1928;
3. R. Loewenthal. The Extinction of the Krimchaks in World War 2 // The American Slavic and East European Review. 1951. № 10;
4. Куповецкий М. С. К этнической истории крымчаков // Этноконтакт. зоны в Европ. части СССР: География, динамика, методы изучения. Москва, 1989;
5. Ачкинази И. В. Крымчаки: Истор.-этногр. очерк. Сф., 2000;
6. Реби Д. И. Крымчакский язык. Крымчакско-русский словарь. Сф., 2008.

Н. І. Занєгіна

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Кримчаки / Н. І. Занєгіна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1538>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).